

Naar een bijvriendelijk beheer van hagen langs boerenland in Zuid-Limburg

Tussenrapport praktijknetwerk "Bijvriendelijk beheer van Zuid-Limburgse heggen",
onderdeel van Kennisimpuls Bestuivers

Arjen de Groot, Ruud van Kats (Wageningen Environmental Research)
David Kleijn, Joan Díaz Calafat (Wageningen University)
Harm Kossen (Natuurrijk Limburg)

December 2018

Achtergrond

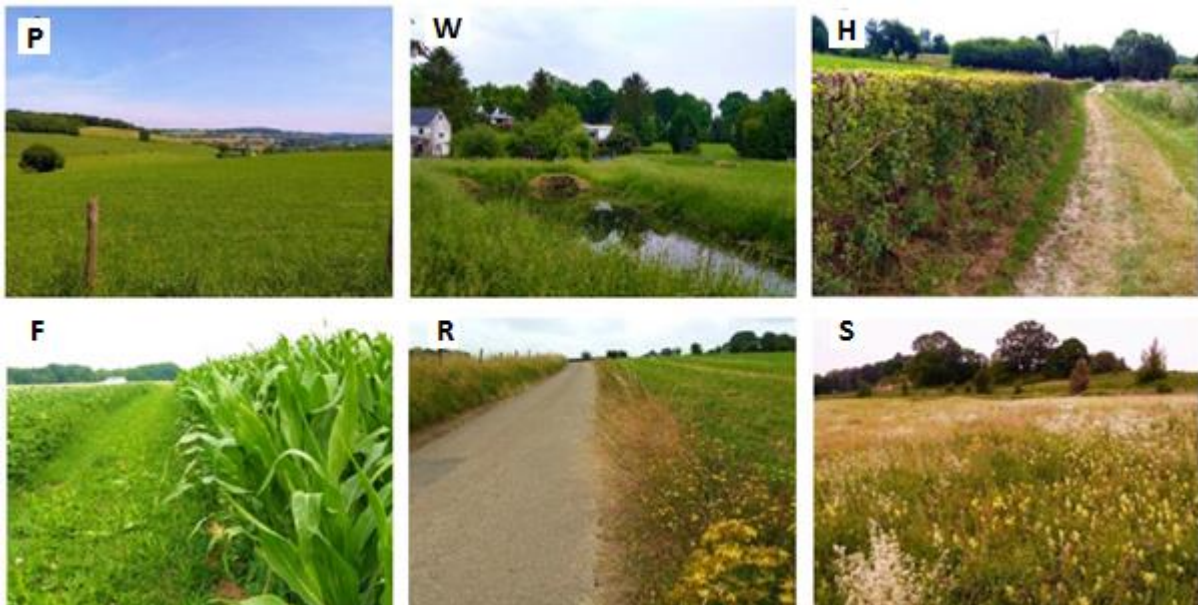
Via pijler 1 van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) kunnen agrariërs subsidie ontvangen voor vergroeningsmaatregelen op hun land. Bedrijven met meer dan 15 ha aan bouwland moeten minimaal 5% van het areaal bouwland aan zogenaamde Ecologische Aandachtsgebieden toewijzen. Bij de nationale invulling van de maatregelen voor Ecologische Aandachtsgebieden heeft Nederland een subset aan maatregelen uit de door de EU opgestelde longlist van maatregelen geselecteerd, waarvan enkele een duidelijke potentie hebben om bij te dragen aan het behoud van bestuivende insecten (Scheper et al. 2017). Een duidelijk voorbeeld daarvan is het behoud van heggen en houtwallen als bestaande landschapselementen. Bloeiende houtige landschapselementen kunnen een belangrijke voedselbron vormen voor bijen. In de praktijk wordt deze meerwaarde echter niet altijd bereikt, doordat ze zodanig worden beheerd dat de bomen en struiken niet of vrijwel niet in bloei komen. Een voorbeeld van deze situatie zijn de hagen die in Zuid-Limburg vaak als afscheiding van boerenland worden gebruikt, en daarmee een belangrijk onderdeel vormen van het voor deze regio kenmerkende coulisselandschap. Deze hagen bestaan voor het grootste deel uit meidoorn en/of sleedoorn, twee houtige soorten die in het voorjaar voor vele bijensoorten een belangrijke voedselbron vormen. Echter, zoals zichtbaar in Figuur 1A worden deze hagen momenteel meestal beheerd als scheerheg; d.w.z. ze worden jaarlijks teruggezet ('geschoren'). Als gevolg daarvan zijn vrijwel geen bloemen aanwezig. Een alternatief beheer, waarbij de heggen minder vaak worden gesnoeid, resulteert in een struweelhaag waarbij takken de kans krijgen om bloeiknoppen te ontwikkelen en bloemen te vormen (Figuur 1B).

Figuur 1: Een voorbeeld van een scheerheg (A) en een struweelheg (B) in het Zuid-Limburgse Landschap. In situatie B krijgt de haag de kans om in bloei te komen, en bijen van voedsel te voorzien.

In praktijknetwerk "Bijvriendelijk beheer van Zuid-Limburgse heggen" zal de komende jaren worden getest wat het ecologisch effect is van bijvriendelijker beheer van dit soort heggen in en rond het Geuldal. Dit praktijknetwerk is een samenwerking tussen onderzoeksproject Kennisimpuls Bestuivers (gecoördineerd door WENR), de RVO-pilot "Groen productief en levend Limburg" (gecoördineerd door Natuurrijk Limburg) en project "hommellandschap Geuldal" (gecoördineerd door Wageningen University, en een initiatief binnen de Nationale Bijenstrategie). Binnen het hommellandschap-project wordt met meerdere organisaties gekeken waar de kwaliteit van de door hen beheerde terreinen in en rond het Geuldal relatief eenvoudig verbeterd zou kunnen worden. In dit project zal worden ingezoomd op vijf verschillende typen aanpassingen (Figuur 2). De vorming van bloeiende struweelhagen uit scheerhagen is één daarvan.

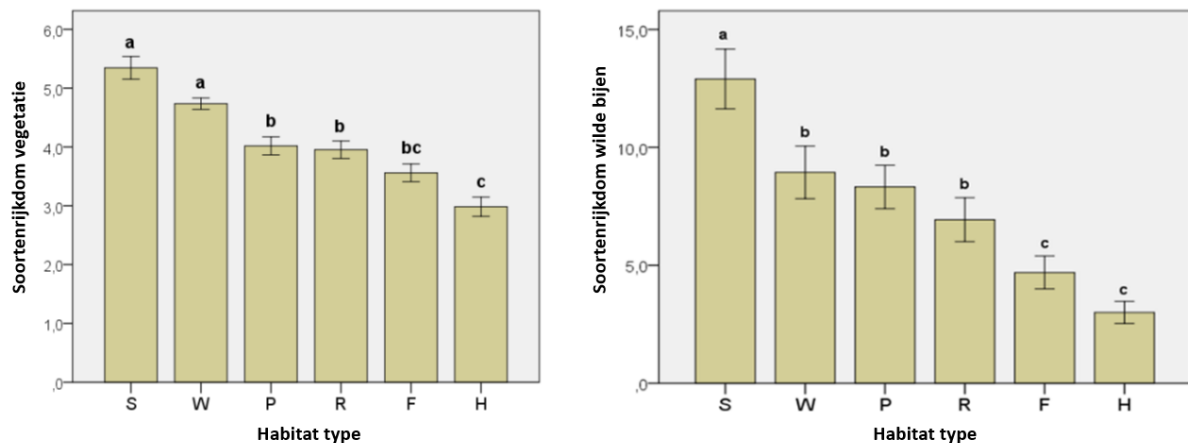
In 2018 is een inventarisatie gemaakt van de huidige kwaliteit van deze habitats en hun bijengemeenschappen. Met behulp hiervan zal in overleg met alle betrokkenen een plan gemaakt worden waar welke habitats het best bijvriendelijker beheerd kunnen worden om er voor te zorgen dat er een betere ruimtelijke en temporele spreiding van voldoende voedselaanbod ontstaat in het hele gebied. Het aangepaste beheer zal vanaf 2019 uitgevoerd gaan worden en de effecten zullen de jaren daarop worden gemonitord. De monitoring van de heggen, evenals advies omtrent het beheer ervan, wordt uitgevoerd via praktijknetwerk "Bijvriendelijk beheer van Zuid-Limburgse heggen". De monitoring van de overige habitattypen is in handen van Wageningen University, in samenwerking met Ivo Raemakers.

Figuur 2: De verschillende habitattypen waarvoor aanpassingen worden beoogd binnen "Hommellandschap Geuldal" en waarvoor in 2018 een nulmeting is beoogd. P = permanent grasland (aanpassing: periodieke begrazing), W: waterbuffers (aanpassing: bijvriendelijk maaibeheer), H: scheerheggen (aanpassing: omvorming tot struweelheg), F: akkerranden (aanpassing: inzaai van bloemenmengsel), R: wegbermen (aanpassing: bijvriendelijk maaibeheer). Als controle werd een zesde habitattypen meegenomen dat nu al duidelijke waarde zou moeten hebben als voedselhabitat voor bijen (S: bloemrijk, laagproductief grasland).

Resultaten nulmeting in 2018

Een uitgebreide beschrijving van de resultaten van de eerste inventarisatie is beschreven in het MSc-thesisrapport van Joan Diaz Calafat (Calafat 2018). De exacte methodiek van de inventarisaties is beschreven in het onderzoeksplan Hommellandschap Geuldal (Kleijn et al. 2018). Hieronder beschrijven we beknopt de belangrijkste bevindingen, voor zover relevant m.b.t. de hagen.

Figuur 3: De rijkdom aan plantensoorten (links) en wilde bijensoorten (rechts), per habitattypen. In beide gevallen gaat het om het cumulatief aantal soorten dat in drie inventarisatierondes in mei, juni en juli is aangetroffen. Staven met verschillende letters erboven verschillen statistisch significant in soortenrijkdom.

Zoals zichtbaar in Figuur 3, bleken in de huidige (uitgangs)situatie in 2018 de verschillen tussen habitattypen in soortenrijkdom van de vegetatie en van wilde bijen overeen te komen. Kortom, de habitats waarin de meeste plantensoorten werden aangetroffen bleken ook de meeste bijensoorten te herbergen, en vice versa. Zoals verwacht was de controle-habitat (bloemrijk grasland) het meest divers. De scheerheggen waren duidelijk het minst divers, al verschilde het gemiddelde aantal bijensoorten niet significant met de akkerranden, waar eveneens relatief weinig bijensoorten werden aangetroffen. Niet alleen werden op de scheerheggen de minste bijensoorten waargenomen, de aanwezige soorten waren daarnaast ook relatief algemeen. Het percentage van de aanwezige soorten dat op de rode lijst staat was het laagste voor de heggen (zie Figuur 10 in Diaz Calafat 2018).

De resultaten van de nulmeting laten dus zien dat onder de huidige omstandigheden de scheerheggen in en rond het Geuldal van relatief lage waarde zijn voor het behoud van de (zeldzame) bijen in de regio. Gezien het feit dat de bloemen van de plantensoorten waaruit de haag is opgebouwd (meidoorn, sleedoorn) zeer waardevol zijn als voedselbron voor een groot aantal wilde bijensoorten, inclusief diverse zeldzame (zand)bijen, betekenen de huidige resultaten dat juist bij dit habitattypen nog een grote winst te behalen is. Dit vergt echter een ander beheer dan nu gebruikelijk is.

Suggesties voor bijvriendelijk beheer en onderhoud van mei-/sleedoornhagen

Het bijvriendelijker beheren van de heggen betekent vooral een minder intensief beheer. Belangrijk is dat de heggen de kans krijgen om nieuwe knopdragende scheuten te maken, en dat deze de kans krijgen om in bloei te komen. Enkele richtlijnen:

- Beperk het 'terugzetten' (scheren) van de haag tot eens in de drie jaar.
- Waar nodig kunnen jaarlijks in de winterperiode (november t/m februari) de sterkst groeiende takken worden verwijderd, om overmatig ruimtegebruik en problemen bij beheer van het naastgelegen perceel te voorkomen. Idealiter worden de verwijderde takken afgevoerd.
- Beweidt of maai de ondergroei tenminste 2x per jaar (eind voorjaar en eind zomer/herfst). Op deze manier krijgen bloemdragende kruiden in de ondergroei een kans om zich te handhaven en om in bloei te komen.

Belangrijk is om te voorkomen dat het maaisel op de vegetatie onder de haag blijft liggen. Bij maaien is dus van belang dat het maaisel wordt afgevoerd. Indien dit in de praktijk lastig is, kan beweiding met bijvoorbeeld schapen uitkomst bieden. In dat geval is wenselijk dat de heg-basis niet het hele seizoen continu begraaasd wordt.

Selectie van locaties voor bijvriendelijk beheer

In 2018 zijn in de nulmeting in totaal 25 locaties geïnventariseerd. 16 daarvan liggen binnen het hommellandschap. Geprobeerd zal worden om voor circa helft van deze locaties een overgang naar een bijvriendelijk beheer (volgens bovenstaande suggesties) te realiseren. De overige locaties dienen als controle; hier blijft het beheer als scheerhaag ongewijzigd (d.w.z. jaarlijks terugzetten). Begin 2019 zal in overleg met alle betrokken partijen worden besloten welke locaties wel en niet overgaan op een bijvriendelijk beheer.

De resterende 9 locaties lagen buiten het hommellandschap, en dienen als externe controlegroep. Door deze hagen te vergelijken met de controle-hagen binnen het hommellandschap, kan worden nagegaan in hoeverre zelfs traditioneel beheerde elementen meeprofiteren (d.w.z. een toename in aanwezigheid van bestuivers laten zien) wanneer het omringende landschap bijvriendelijker wordt gemaakt.

Referenties

Diaz Calafat, J. (2018) The potential of different habitat types to support wild bees assessed using two different methods. Msc Thesis, Plant Ecology & Nature Conservation, Wageningen University.

Kleijn D., Raemakers I., Kossen H. (2018) Plan voor onderzoek ter begeleiding van het initiatief Hommellandschap Geuldal. Plant Ecology & Nature Conservation, Wageningen University.